

GIÁO DỤC TÍNH CHỦ ĐỘNG, ĐỘC LẬP, TỰ TIN Ở TRẺ EM

• PGS.TS. NGUYỄN CÔNG KHANH
Đại học Sư Phạm Hà Nội

Trẻ em cần được tham gia làm các công việc vặt trong gia đình từ rất sớm. Theo các nhà tâm lý học, đây là một trong những phương cách tốt nhất giúp trẻ luyện tập các kỹ năng, tạo dựng tính chủ động, độc lập, tự tin và lĩnh hội những chuẩn mực giá trị đạo đức.

Hầu hết trẻ em đều tò mò, thích được sai vặt, thích được "làm việc" cùng người lớn. Người lớn nên coi đây là cơ hội tốt để giáo dục trẻ. Hãy mạnh dạn giao cho trẻ một số công việc trong gia đình vừa sức với trẻ, để trẻ tập làm (VD: đặt quần áo bẩn vào chậu giặt, mang bát bỏ vào chậu rửa sau khi ăn xong, cất dọn đồ chơi, thay giấy vệ sinh, gấp quần áo...). Người lớn động viên, khuyến khích trẻ tham gia tích cực, hướng dẫn, hỗ trợ trẻ kịp thời nếu trẻ không làm được. Thông qua việc giúp đỡ các công việc gia đình trẻ cảm thấy mình có giá trị hơn, học được các kỹ năng và tự tin hơn vào khả năng của mình. Cũng thông qua những việc làm này, người lớn có thể phát hiện được tiềm năng hay thiếu hụt của trẻ để định hướng bồi đắp, đồng thời hướng trẻ tới những hành vi và kỹ năng mà người lớn muốn trẻ học được.

Trẻ cần được tham gia làm việc vặt trong gia đình từ rất sớm

Bắt đầu bước sang tuổi thứ 2, trẻ đã có thể làm được những việc vặt trong nhà. Để duy trì sở thích của trẻ, hãy chọn những nhiệm vụ vừa sức, đặc biệt là những việc lật vặt trẻ thích làm. Chẳng hạn có thể giao cho trẻ lấy ghế, gấp quần áo, nhặt rau... cùng mẹ. Một bà mẹ kể rằng: "Tôi không thể nào cấm không cho con tôi (4 tuổi) động vào cái máy hút bụi được. Vì vậy tôi giao cho bé nhiệm vụ hút bụi sạch căn phòng gia đình. Nhờ vậy bé luôn bận rộn hút bụi còn tôi thì được bé đỡ đần bớt một việc".

Nhà sư phạm học Elizabeth Pantley cho rằng, giao việc cho con trẻ là một cách tốt nhất để xây dựng lòng tự trọng và giúp bé khám phá năng lực, hứng thú của chính mình. Những trẻ sớm tham gia làm các việc vặt trong nhà, biết coi việc nhà là một điều bình thường của cuộc sống sẽ dễ dàng bước vào giai đoạn trưởng thành hơn so với những trẻ không có tinh thần trách nhiệm với các công việc đó.

Nên để trẻ tham gia giúp việc nhà hết mức có thể ngay khi trẻ 2-3 tuổi. Lau bàn, lấy cái này, cất cái nọ, lau đĩa... tìm nhiều việc vừa sức để trẻ làm giúp. Cha mẹ hướng dẫn và giao cho trẻ tự lấy xô khi đi vệ sinh, tự rửa tay, buộc dây giày, cài cúc áo, tự gấp quần áo cất vào tủ, tự dọn dẹp đồ chơi... Thông qua các công việc được giao, làm cùng người lớn, trẻ bắt đầu học khái niệm có trách nhiệm với bản thân, với gia đình và với những đồ dùng của trẻ. Và một khi trẻ đã cảm nhận được trách nhiệm của mình với những điều trên, cảm giác có trách nhiệm đối với người khác, đối với xã hội sẽ dẫn đến với trẻ một cách tự nhiên trong giai đoạn phát triển tiếp theo.

Khi trẻ được 4 - 6 tuổi, bạn có thể dạy trẻ cách thu dọn phòng ngủ, gấp chăn màn, quần áo, lau bàn ghế, giường tủ... thậm chí có thể hướng dẫn bé rửa chậu, lau bồn rửa mặt và bồn tắm. Trẻ con rất thích được cọ rửa đồ. Những đứa trẻ 4 - 5 tuổi còn rất thích công việc phân loại quần áo sáng và tối màu để gấp, cất vào các ngăn tủ.

Khi trẻ 5 - 6 tuổi, trẻ có thể giúp đỡ bạn việc rửa chén, bát mỗi tối. Bạn hãy hướng dẫn trẻ cách làm công việc này và giao từng phần việc cho trẻ (ví dụ: gạt những thức ăn thừa vào thùng

Những yếu tố ngăn cản sự hình thành tính tự tin ở trẻ em

- Người lớn thường đánh giá thấp khả năng của trẻ, không tin rằng trẻ có thể làm được.
- Người lớn không yêu cầu cao, không giao cho trẻ những nhiệm vụ đòi hỏi sự sáng tạo là sai lầm đáng trách nhất của người lớn. Điều này dẫn đến hệ quả là, làm trẻ có nguy cơ thiếu hụt sự trải nghiệm cần thiết, cản trở trẻ nỗ lực tìm kiếm phát triển giá trị của bản thân.
- Thiếu sự cổ vũ, khuyến khích kịp thời cho những hành vi sáng tạo, mạo hiểm cần thiết... để rèn luyện bản lĩnh cho trẻ... làm chúng mất cơ hội để trải nghiệm, trở nên thụ động và kém tự tin...

rác, tráng bát bằng nước sạch...). Nhưng phải nhớ là cho bé làm với những đồ không dễ vỡ, còn những thứ dễ vỡ thì bạn phải tự làm. Và điều quan trọng là vừa làm, vừa trò chuyện, tâm tình cùng trẻ để mở rộng sự hiểu biết cho trẻ và giúp trẻ cảm thấy tự tin hơn.

Khi trẻ 7 - 8 tuổi, chúng có thể tự mình chuẩn bị một bữa ăn. Hãy hướng dẫn trẻ cách làm món ăn mà chúng thích nhất và chỉ cho trẻ cách chọn các loại thực phẩm khi bạn cùng con đi chợ. Bạn nên khuyến khích con ở lứa tuổi đến trường tự chuẩn bị bữa trưa cho mình. Bé có thể giúp bạn cho quần áo vào máy giặt và khi bé lên 10 thì có thể tự mình cho quần áo vào máy và vận hành máy giặt... có thể đi chợ mua thức ăn. Hãy tập dần cho bé làm quen với những công việc này.

Kiên trì hướng dẫn, khích lệ... không chê bai

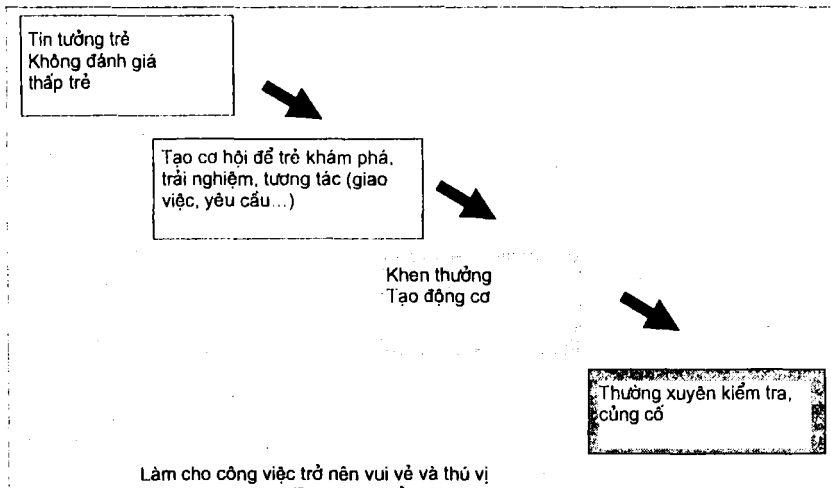
Người lớn cần kiên trì hướng dẫn trẻ làm, ban đầu có thể trẻ chưa quen, còn vụng về, chậm chạp, thậm chí đổ vỡ. Tuy nhiên, mỗi lần làm chưa được, thay vì chê bai, cha mẹ cần giải thích tại sao và động viên trẻ kiên trì làm lại, tập dần trẻ sẽ có ý thức hơn về những công việc mình làm. Thông thường, trẻ sẽ rất thích ăn những gì do tự tay mình làm ra. Một khi đã được dạy cách chuẩn bị bữa ăn, trẻ sẽ có thể tự mình vào bếp mà không cần quanh quẩn bên bạn. Những lúc đó, bạn cứ nghỉ ngơi thoải mái và nhớ nói cho mọi người trong gia đình biết để cùng động viên trẻ.

Trẻ con ham học hỏi, thích tự mình làm lấy, làm thành công thì ý muốn được thoả mãn, sẽ có

được lòng tự tin vào việc mình làm. Cứ như vậy trẻ lớn lên từng bước. Ngược lại, nếu lúc nào bố mẹ cũng làm hộ thì sẽ hình thành ở trẻ thói quen ỷ lại, ích kỉ.

Dành nhiều hơn thời gian chơi cùng trẻ, giúp trẻ có cơ hội khám phá thể hiện mình, luôn cổ vũ khen thưởng khi trẻ làm được một điều gì đó... là

Mô hình phát triển tính tự tin cho trẻ em

Sự tự tin được hình thành như thế nào?

- Tự tin là kết quả của các hoạt động trẻ tham gia và gặt hái được sự thành công trên các nguyên tắc: tích cực khám phá, tích cực thể hiện/trải nghiệm và giao tương tác.
- Thường xuyên đưa ra yêu cầu/giao nhiệm vụ (vừa sức)... để trẻ có sự thành công... kết hợp với sự khen ngợi, động viên/khuyến khích đúng lúc (thường quy đổi) giúp trẻ hình thành tính tự tin, chủ động.
- Cần giúp trẻ nhận ra trong tình huống nào, bối cảnh/môi trường nào, hoạt động nào... thì trẻ tỏ ra tự tin, chủ động và ngược lại trong tình huống nào, bối cảnh/môi trường nào, hoạt động nào... thì tỏ ra nhút nhát, lệ thuộc, thụ động?
- Sự tự tin hình thành từ sự chấp nhận, sẵn sàng đương đầu với khó khăn, làm chủ được các kĩ năng sống (VD: kĩ năng ứng phó với stress, kĩ năng giải quyết vấn đề, kĩ năng ra quyết định...)

cách tốt nhất dẫn hình thành những cảm nhận tích cực về giá trị bản thân và lớn lên trẻ sẽ trở thành người có bản lĩnh.

Trẻ đánh giá về bản thân thường dựa trên những nhận xét của người lớn và qua những việc trẻ làm thành công. Như vậy, những lời khen, những nhận xét tích cực sẽ làm trẻ tự tin, ngược những lời chê làm trẻ tự ti, nhút nhát, thụ mình.

Trẻ làm làm tốt dù là việc nhỏ, vẫn cần được khích lệ, động viên. Quan trọng hơn là phải củng cố lòng tự tin cho trẻ. Cho dù trẻ làm chưa giỏi cũng phải khen. Có vậy trẻ mới tự tin, để lần sau làm giỏi hơn. Cha mẹ chê trẻ vụng về, không tin tưởng vào khả năng của chúng, phê bình trẻ trước mặt người khác... là kiểu dạy con tồi tệ nhất.

Những bà mẹ không biết phương pháp giáo dục trẻ thường áp đảo sự phản kháng của trẻ, dập tắt ý muốn tự làm lấy của trẻ bằng những câu như "Việc đấy ai chẳng làm được" hay "Ai thèm làm cái việc dở hơi ấy". Dù việc nhỏ nhất trẻ làm được cũng phải khen nhiều. Cha mẹ cần nhớ rằng việc chấp nhận mong muốn làm việc của trẻ là tạo cho trẻ động cơ làm việc, tạo cho trẻ tính tự tin, trẻ phát triển tích cực hơn. Bí quyết dạy trẻ giỏi là thường xuyên "khen", ngược lại dạy tồi sẽ là thường xuyên "chê".

Giao cho trẻ những công việc đặc biệt

Tại sao trẻ không chịu làm một số việc người lớn muốn? Đơn giản là vì công việc đó không làm trẻ thích. Vậy làm sao để trẻ thích thú và làm một cách tự giác?

Bí quyết làm cho công việc trở nên vui vẻ và thú vị với trẻ là tạo ra nhiều việc để trẻ có thể lựa chọn và chỉ rõ các chi tiết của mỗi việc. Cha mẹ có thể lập biểu đồ để đánh dấu những công việc giao cho trẻ làm. Trước khi bạn bắt đầu phân việc, bạn hãy cho trẻ biết bạn mong đợi ở chúng điều gì và chúng sẽ nhận được gì từ công việc đó. Bạn đừng quên nói với trẻ rằng những công việc mà trẻ đang làm đều là những công việc tuyệt vời. Cha mẹ cần tạo động cơ cho trẻ bằng hệ thống các phần thưởng. Đa số trẻ rất hào hứng với hệ thống các phần thưởng và thường rất tự hào với các phần thưởng đó.

Nếu giao cho trẻ một công việc nào đó dưới cái tên "đặc biệt"... thì công việc đó dường như được trẻ hoàn thành tốt hơn. Không biết là từ "đặc biệt" có phép màu gì nhưng chắc chắn một điều là nó làm trẻ thích thú, có trách nhiệm hơn và sẽ đem lại kết quả tốt hơn. Trẻ con thường có suy nghĩ: "chắc chắn mình phải là một người đặc biệt thì mới được giao cho công việc đặc biệt". Một đứa trẻ 4 đến 5 tuổi có thể được giao trước

các việc vặt trong nhà như dọn dẹp giường mỗi sáng, hút bụi, tưới cây, cho chó hoặc mèo ăn, lau bụi trên sàn gỗ hoặc trên bàn, nhặt lá, thu dọn sách truyện trên bàn, giữ cho phòng ngủ ngăn nắp... tất nhiên là phải thường xuyên nhắc nhở mỗi khi trẻ quên.

Trẻ con ở lứa tuổi nào cũng trẻ nãi, tìm cách trì hoãn thực hiện công việc được giao, đặc biệt là khi công việc đó kéo dài và không có gì thú vị cả. Tuy nhiên công việc được giao sẽ nhanh chóng hoàn thành nếu cả người lớn và trẻ đều coi đó là nhiệm vụ đặc biệt và có phần thưởng. Chẳng hạn, khi muốn dọn dẹp lại nhà, bạn hãy tuyên bố: “đã đến lúc chúng ta cần dọn nhà rồi”. Thử giao cho trẻ một công việc “đặc biệt” thu dọn, trang trí lại căn phòng để chúng được tự làm điều đó. Để giúp trẻ không bỏ dở, bạn hãy cùng làm với trẻ.

Lập kế hoạch để chuẩn bị trước tâm thế cho trẻ sẵn sàng tham gia

Trong gia đình vào các ngày nghỉ cuối tuần, các ngày lễ, dịp hè, sinh nhật... thường có những cuộc vui liên hoan, đi về quê, đi picnic, nghỉ mát... Hãy biến những việc này thành một hoạt động sáng tạo có sự tham gia của cả gia đình, đặc biệt là sự tham gia tích cực của bé. Người lớn lập danh sách những công việc cần làm và cho trẻ được lựa chọn việc cho mình. Bạn nên chia ra làm 2 loại công việc: những việc khi trẻ làm thì sẽ được thưởng và những việc mà trẻ đương nhiên phải làm vì chúng là một thành viên trong gia đình. Và cách tốt nhất là thưởng cho trẻ ngay sau khi hoàn thành tốt công việc được giao bởi vì hầu hết trẻ em luôn có xu hướng thích được thưởng ngay.

Khi chuyển sang giai đoạn phát triển tiếp theo, tức là từ 6 đến 10 tuổi, trẻ sẽ dần học được cách liên hệ rằng để có được nhiều quyền lợi thì phải có trách nhiệm nhiều hơn. Ví dụ, khi gia

đình bạn quyết định về quê, đi nghỉ mát... hãy lên kế hoạch, phân công việc cho từng người, trong đó có trẻ. Hãy thỏa thuận trước với trẻ những nhiệm vụ nào trẻ phải làm, chẳng hạn phải dậy sớm, phải tự mặc quần áo, chuẩn bị đồ của mình...

Khi cùng gieo trồng hay chăm sóc một khu vườn, người lớn nên dạy cho trẻ hiểu rằng chúng ta sẽ được thu hoạch những gì chúng ta gieo trồng. Khi trẻ còn nhỏ, người lớn nên dạy trẻ cách chăm sóc cây: chăm tưới nước cho cây thì cây sẽ xanh tốt, chăm nhổ cỏ dại cho khóm hoa thì hoa sẽ nở đẹp hơn...

Những công việc khác mà trẻ 4-6 tuổi cũng rất thích làm và làm tốt khi được hướng dẫn là: sắp xếp bài trí lại căn phòng... lau bàn, ghế, tủ, quét sân, tưới hoa, hút bụi, lau bụi, chăm sóc cây cảnh, chăm sóc các con vật nuôi trong nhà và chăm sóc em bé.

Khi trẻ làm việc nhà, không những cha mẹ cảm thấy được đỡ đần mà trẻ cũng cảm thấy mình đóng góp được nhiều cho gia đình. Tất nhiên, điều đó giúp trẻ tự tin, thấy mình thật có ích và cần thiết cho gia đình. Việc giúp đỡ cha mẹ làm những công việc vặt trong gia đình dần dần sẽ được trẻ định hình thành thói quen thích lao động và trở thành các giá trị đạo đức.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Công Khanh, *Giáo dục phát triển kỹ năng sống và những phẩm chất nhân cách cốt lõi cho trẻ em*. Chuyên đề, 2008.
2. Nguyễn Công Khanh & Đinh Thị Kim Thoa, *Chương trình Giáo dục phát triển trí tuệ (MASTER) cho trẻ mầm non*, Trường Mầm non Hoàng Gia, 2007.

SUMMARY

This article addresses the issues of education of autonomy, independence and self-esteem for children, according to the author children shall be involved early in the house odds. Beside that the adults shall guide children and plan for preparation of children's involvement.